

Ad quaestionem, quo die Christus Dominus mortuus sit. De Quarto-decimanis.

Aemilius Springer S. J., prof. th. Sarajevo.

De die, quo Christus mortuus sit, adhuc disputatur. »Harmonistae« tenent, hoc evenisse die 15. Nisan, die festo paschae. Nam Synoptici sat clare significant, Christum die 14. Nisan cum aliis Judaeis pascha celebrasse, die sequenti crucifixum esse, et loci apud Joannem, qui aliquid aliud exprimere videntur, facile in sensu Synopticorum explicantur. Alii autem exegetae plerumque nunc tenent, Christum die 14. Nisan esse mortuum. Hac de re agunt Karl Schoch astronomus et P. Joh. Schaumberger, C. ss. R. in folio periodico »Biblica« 1928 p. 48—77. Secundum Schoch in annis, quibus mors Christi attribui posset, scil. annis 28—33 dies 15. Nisan numquam incidit in feriam VI, sed 28 in fer. V, 29 in fer. III, 30 in sab., 31 in fer. V, 32 in fer III, 33 in sab., tantum 34 in fer. VI. Hoc modo videretur sententia Harmonistarum exclusa. Schaumberger autem ostendit, sola astronomia quaestionem non dirimi. Nam initium mensis tunc temporis non determinabatur calculo, sed experientia, scil. secundum primam apparentiam novae lunae. Jam vero hoc modo potuit facillime error irrepere. Ipse Schoch fatetur, se hac in re saepius deceptum fuisse; putaverat, se falcem novae lunae percepisse, postea autem errorem ditexit. Si autem astronomus hac in re recipi potest, quanto facilius alius. Accedit, quod tempore Christi, ut ibi Schaumberger ostendit, pharisaeorum intererat, ut dies 15. Nisan et proinde etiam 1. Nisan non incideret in sabbatum. Unde facillime eorum asseclae potuerunt sibi persuadere, se jam vidisse novam lunam fer. III, ita ut 15. Nisan incideret in fer. VI et non in sab. Est ergo etiam nunc quaestio adhuc aperta, et solvenda aliunde. Etiam nunc mihi videtur esse omnino harmoniam inter Synopticos et Joannem. Quid Joannes revera tenuerit, satis mihi videtur apparere ex lite, quae olim inter Quartodecimanos et alios agebatur, id quod, ut puto, nondum satis consideratum est. Sequens articulus hac in re, ni fallor, aliquam lucem afferet.

Quartodecimani celebrabant, uti notum est, pascha die 14. Nisan cum Judaeis, »quum Judaeorum populus fermentum abjiceret« (Euseb. HE V 24; PG 20, 495B); »omnes per Asiam Ecclesiae vetusta quadam traditione nixae, quartadecima luna

salutaris paschae festum diem celebrandam esse censebant, quo die praescriptum erat Judaeis ut agnum immolarent; eaque omnino luna, in quemcumque demum diem septimanae incidisset, finem jejuniis imponendum esse statuebant« (ibid. cap. 23 col. 491 A). Illo die, ut videtur, usque ad tempus pomeridianum jejunabant, et postea mysteria celebrabant (Epiphanius Haer 50; PG 41, 884 Bs; Funk, Abhandl. u. Untersuch. I 258), cum gaudio vesperam diei 14. Nisan et probaliter diem subsequentem transigentes, ita ut revera eorum pascha et pascha Judaeorum in idem tempus incideret, dum reliqui Christiani hanc sollemnitatem **semper die Dominica post 14. Nisan** celebrabant, gloriantes, quod neque hac in re aliquid commune haberent cum perfidis Judaeis (cf. epistolam Constantini de pascate in Vita Constantini III c. 18 et 19; PG 20, 1076 A, 1077 B). Usum suum Quartodecimani ab ipso Joanne Apostolo derivaverunt, et quidem merito, ut videtur. Polycrates episcopus Ephesi expresse hoc fecit (Eus HE V 24; PG 20, 493 C); de Polycarpo dicit hac de re Irenaeus: »Neque enim Anicetus Polycarpo persuadere unquam poterat ut observare desineret, quippe qui cum Joanne Domini nostri discipulo, et cum reliquis apostolis quibuscum familiariter vixerat, eum morem perpetuo observasset« (Eus. HE III 24; PG 20, 507 A).

Ratio, cur Quartodecimani die 14. Nisan pascha celebrarent, alia ab aliis assignatur. Secundum alios enim id fecerunt, quia tenuerunt Christum illo die pascha celebrasse, et novum pascha, novum agnum paschalem, Eucharistiam, antiquo paschati substituisse (ita v. g. Hefele, Conc. Gesch. I 97; Krieg in Kraus, Real-Enc. I 487; Mourret, les origines chrét. p. 265; Albers, Hist. Eccl. I 127); secundum alios id fecerunt, quia tenuissent, Christum illo die mortuum esse (ita v. g. Hergenröther -Kirsch I 250; Marx, Brück). Haec quaestio habet suum momentum in re exegetica. Si enim primum stet, secundum illam traditionem Joanneam Christus die 14. Nisan pascha celebravit, et die 15. Nisan mortuus est; si stet alterum, Christus secundum illam traditionem die 14. Nisan mortuus est (cf. Holzmeister, Summa introd. in N. Test. p. 86). Unde operis pretium est, inquirere, utrum hac in re aliquid certi erui possit. Dolendum quidem est, quod multa opera, quae hac in re ma-

gnam lucem afferre possent, injuria temporum interciderunt, sicut v. g. duo libri, quos Melito episc. Sardensis ad defendendum usum Quartodecimanorum conscripsit, et quos Eusebius suo tempore habuit (HE IV 26; PG 20, 393 A). Sed etiam ex illis, quae adhuc exstant, apparet, ni fallor, sufficienter, primam sententiam esse veram, scil. Quartodecimanos propterea die 14. Nisan pascha celebrasse, quia crediderunt, Christum id illo die fecisse.

Polycrates enim in sua epistola ad Victorem papam, qua usum Quartodecimanorum defendit, dicit de Joanne et Philippo Apostolis, de Polycarpo, Melitone et aliis: »Hi omnes diem paschae quartadecima luna juxta Evangelium observarunt... Qui quidem omnes semper paschae diem tunc celebrarunt, quum Judaeorum populus fermentum abjiceret... Obedire oportet Deo magis quam hominibus« (Eus. HE V 24; PG 20, 495, 498). Iamvero hoc modo tunc tantum scribere potuit, si credebat, Christum die 14. Nisan pascha celebrasse. Tunc enim potuit provocare ad Evangelium (»Prima autem die azymorum acceperunt discipuli ad Jesum, dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere pascha«, Mt. 26, 17; cf. Mc 14, 12 Lc 22, 7; illo die abjecerunt Judaei fermentum); tunc potuit putare, esse aliquod praeceptum divinum celebrandi paschatis illo die; nam tunc illo die Christus ipse pascha celebravit, pascha Novi Testamenti instituit et dixit: Hoc facite in meam commemorationem. Si autem Polycrates existimasset, Christum die 14. Nisan mortuum esse, quomodo potuisset provocare ad Evangelium?! Nulli enim ibi vel levissimum vestigium invenitur, pascha esse celebrandum, quo die Christus mortuus sit. Tantum tunc Polycrates loqui potuit, sicut locutus est, si tenuit, Christum 14. Nisan, prima die azymorum agnum paschalem comedisse, et seipsum ut novum agnum paschalem veteri substituisse.

Hanc esse mentem Polycratis et Quartodecimanorum, apparet etiam e tribus locis sequentibus.

1. Eusebius refert Quartodecimanos in Concilio Nicaeno reliquis catholicis cecidisse et a more Judaeorum recessisse, et pergit: »Quod si quis dicat, scriptum esse: Prima azymorum die accedentes discipuli dixerunt Servatori: Ubinam vis paremus tibi manducare paschaville autem duos misit ad

quemdam, ut ei dicerent: Apud te facio pascha; nos respondemus, non fuisse hoc praeceptum, sed, historiam esse rei gestae tempore quo Servator passus est. Aliud vero est priscam rem narrare, aliud legem ferre, et mandata posteris tradere« (De solemn. paschali n. 8; PG 24, 703). Ecce hic habes argumentum Polycratis (et ut videtur etiam Melitonis, cujus libros de paschate, uti diximus, Eusebius habuit) et rectum responsum. Vult illis verbis dicere Eusebius: Provocabant Quartodecimani ad Mt 26, 17, sed frustra, quia ibi tantum dicitur, Christum die 14. Nisan pascha celebrasse (tenet Eusebius, Christum die 14. Nisan prima die azymorum pascha celebrasse, et die secunda azymorum, die 15. Nisan, mortuum esse; De solemn. pasch. n. 12), non autem datur praeceptum, ut nos eodem die pascha celebremus.

2. Hippolytus contra Quartodecimanos: »Video ergo, in quo dissidium consistat: sic enim ait: Fecit pascha Christus, illo die et mortuus est (*Ἐποίησε πάσχα... τότε τῆ ἡμέρᾳ καὶ ἔπαθεν*), ideo necesse est, ut eodem modo faciam, quo fecit Dominus. Verum fallitur«... (Chronicon paschale; PG 92, 79B). Vides hic iterum mentem Quartodecimanorum: dixerunt cum Polycrate: »Christus celebravit pascha die 14. Nisan, propterea et nos hoc facimus; sequimur Christi exemplum; alio die pascha celebrare est inventio hominum, volumus autem magis oboedire Christo quam hominibus.«

3. Apollinaris, Hierapoleos episcopus, in libro, quem de paschate conscripsit: »Quidam igitur sunt, qui ex ignorantia de hisce excitant contentiones... aiuntque XIV agnum cum discipulis manducasse Dominum, magna vero azymorum die passum esse, atque ita dicere Matthaeum, uti illum intelligunt« (Chron. pasch. PG 92, 79BD). Iterum: adversarii, scil. Quartodecimani tenebant, Christum secundum Mt 14. Nisan pascha manducasse, et 15. Nisan mortuum esse.

Attendamus in his omnibus (et hoc est aliud argumentum pro nostra sententia), quomodo adversarii Quartodecimanorum illos impugnent. Contendunt semper contra illos, Christum non celebrasse pascha 14. Nisan cum Judaeis. Docent Hippolytus, Apollinaris, Clemens Alexandrinus, tantum Judaeos, illo die pascha manducasse, Christum autem mortuum esse

(Chron. pasch. PG 92, 80s). Hoc dicunt contra Quartodecimanos; hi igitur tenebant, Christum non die 14. Nisan mortuum esse, sed pascha manducasse cum Judaeis. Etiam Eusebius contra Q. insistit, Christum non cum Judaeis pascha manducasse, sed magis sobrius quam Hippolytus, Apollinaris, Clemens Al. non audet verba apud Mt 26, 17 ab obvio sensu detorquere, sed docet, Christum 14. Nisan pascha manducasse cum discipulis, Judaeos autem tunc, insidiis Christo struendis occupatos, agnum paschalem manducasse 15. Nisan secundum Jo. 18, 28 (non introierunt in praetorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent pascha); De solemn. pasch. nn. 9 et 12).

His omnibus adjicere possumus aliquam rationem a priori. Non erat inter Quartodecimanos et alios lis de re celebranda, sed tantum de tempore. Omnes enim celebrabant solemnitatem paschalem cum magno gaudio, ut festum resurrectionis Christi atque redemptionis nostrae, qua de re satis Inter auctores convenit. Unde ita argumentamur: Nullatenus convenit hoc modo celebrare diem mortis Domini; convenit autem ita celebrare diem institutionis Eucharistiae, maxime juxta illa, quae Jo 6 de hoc admirabili mysterio traduntur.

Non convenit diem mortis Christi ita celebrare. Ubi enim passio et mors Christi eminent, debet eminere luctus et poenitentia, non gaudium. Neque convenit, si Christus die 14. Nisan mortuus esset, hoc die celebrare resurrectionem; esset omnino celebranda die 16. Nisan. Neque convenit, si Christus die 14. Nisan mortuus esset, hoc die celebrare festum redemptionis nostrae. Redemptio enim per mortem Christi nondum plene perfecta est; debet sequi resurrectio; habemus enim vitam et salutem per Christum passum redivivum. Id quod antiquitas christiana probe novit: »Traditus est (Christus) propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram (Rom. 4, 25; cf. praefationem in paschate: »Qui mortem nostram moriendo destruxit, et vitam resurgendo reparavit«). »Si Christus non resurrexit, vana est fides vestra, adhuc enim estis in peccatis vestris« (I. Cor. 15, 17; quia scilicet pretium redemptionis nostrae, Christi mors, non esset a Patre accepta, cf. De la Taille, Mysterium fidei Eluc. 12). »Deus... regene-

ravit nos in spem vivam per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis« (I. Petr. 1, 3). Cf. I. Petr. 3, 21; Phil. 3, 10, Act. 13, 32s.

Omnino aliter autem de die institutionis Eucharistiae sentiendum. Convenit illum diem celebrare cum gaudio; hoc nos facimus aliquantulum fer. V. in coena Domini, et plene in festo corporis Christi. Convenit illo die celebrare resurrectionem Christi; est enim Eucharistia non tantum memoria passionis Christi, sed etiam resurrectionis et ascensionis,¹ et ibi habemus Christum redivivum vitam suam nobis impertientem, ut etiam nos aliquando resurgamus. Illo die convenit etiam celebrare redemptionem nostram; nam Eucharistia est panis de coelo descendens dans vitam mundo. S. Thomas: »Quidquid est effectus dominicae passionis, totum etiam est effectus hujus sacramenti... Manifestum est, quod destructio mortis, quam Christus moriendo destruxit, et reparatio vitae, quam resurgendo effecit, est effectus hujus sacramenti« (In Jo VI 52 lect. 6 n. 7; explicat ibi verba Jo 6, 52: panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita). In Eucharistia habemus agnum paschalem Novi Test., cujus sanguine liberati sumus a servitute diaboli, per cujus manducationem introducimur in patriam. Hoc modo Eucharistia est vere paschale sacramentum (Collecta fer. VI post Pascha) Corpus et sanguis Christi in Eucharistia sunt sacramenta paschalia (Dom. Resur. Postcom.). Eusebius: »Moysis quidem asseclae semel in anno paschalem ovem immolabant, quartadecima primi mensis die, circa vesperum. Nos autem Novi Foederis homines, Dominicis cunctis diebus pascha nostrum celebrantes, Servatoris corpore semper satiamur, semper sanguinem agni participamus« (De sol. pasch. n. 7). Si nunc Communio prae aliis diebus festis die paschatis (nunc tempore paschali) praecepta est, haec ratio assignanda

¹ Quotidie hoc nobis in memoriam revocatur in Missa post offertorium in „Suscipe sancta Trinitas“, et post consecrationem in „Unde et memores“. Est autem sacrificium eucharisticum memoria passionis, quia ibi mors Christi symbolizatur et offertur; est memoria resurrectionis, quia hostia oblata est Christus redivus; est memoria ascensionis, quia illa hostia est plena Spiritu Sancto jam misso (ascendit Christus in coelum, ut hunc Spiritum mitteret).

erit. quod per Eucharistiam illa vita nobis datur quam Christus per resurrectionem nobis pomparavit.

Et si quis dicat: »Non conveniens erat illa celebratio Quartodecimanorum, quia, ut videtur, etiam diem 15. Nisan, diem mortis Christi, transigebant cum gaudio«, respondemus: Multo magis inconveniens fuisset, si putassent Christum die 14. Nisan mortuum esse, et tamen hunc diem transegissent cum gaudio. Sed concedimus, hac ex parte aliquam inconvenientiam fuisse in usu Quartodecimanorum ex eo, quod gaudium diei 15. Nisan in tempus passionis Christi incidebat; et propterea merito praevaluit usus aliorum. Tamen, illa inconveniëntia non erat tunc talis, qualis nunc esset. Tunc enim, quum controversia inter Quartodecimanos et alios esset maxima, circa annum 200, nondum existebat Quadragesima, sed tantum per breve tempus ante pascha, per 1 diem, vel 2 dies, vel aliquantulum plus jejunabant, Quartodecimani autem, quum ante celebrationem mysteriorum post meridiem diei 14. Nisan peragenda jejunarent, hoc modo poenitentiam die mortis Christi agenda quasi anticipabant, ita ut postea se integros gaudio tradere possent.

Ex his omnibus satis patet, ni fallor, quae fuerit mens Quartodecimanorum: Celebrabant die 14. Nisan pascha Novi Testamenti, quia Christus illo die novum convivium paschale, antitypum veteris, instituit.

Restat, ut ad tria respondeamus, quae objici possent:

1. Hippolytus scribit in Philosophumenis de Q.: »Declinant oportere pascha die quartadecima primi mensis observari secundum Legis institutum... suspicientes id, quod scriptum est in lege, maledictum fore eum qui non ita observaturus sit, ut praecipitur« (VIII 18; PG 16, 3365). Similiter Epiphanius Haer. 50. Igitur propterea celebrabant pascha die 14. Nisan, quia putabant legem V. T. esse observandam.

Respondeo: Erant forsitan aliqui inter Q., qui hoc modo errarent, sicut Polycrates erravit statuens mandatum Christi. Sed certe non ita erraverunt alii. Hi enim, uti ipse Hippolytus testatur (loco supra e Chron. pasch. allato) provocabant ad exemplum Christi, non ad mandatum V. Testamenti; Polycrates quoque non provocabat ad V. Test., sed ad Evan-

gelium et ad mandatum Christi Neque potuissent provocare ad V. Test., quin se ipsos condemnassent; non enim observabant alios dies festos in V. Test. praescriptos. Si autem unicum festum paschatis propter exempum Christi una cum Judaeis celebrabant, habetur hac in re ex altera parte magna et puichra oppositio ad illos: Judaei celebrabant typum (saltem usque ad templi destructionem), Quartodecimani autem celebrabant antypum.

2. Apollinaris, quem ut adversarium Quartodecimanorum adduximus, secundum aliquos non erat talis adversarius.

Res p. Hoc utique existimant aliqui moderni, sed immerito. Auctor enim Chron. pasch. eum ut talem adversarium una cum Hippolyto et Clemente Al. adducit. Scripsit Apollinaris librum de paschate, et quidem illo tempore, quo controversia inter Quartodecimanos et alios maxime accensa erat: negat ibi, Christum ad mortem suam, pascha die 14. Nisan cum Judaeis celebrasse; dicit adversarios ad id demonstrandum ad Matthaeum provocare. Quae omnia ostendunt illum revera agere contra Quartodecimanos. Si Erwin Preuschen in suppositione Christum eodem die et mortuum esse et resurrexisse oc addubitat (Realencyklopädie XIV. 730, 7), non est audiendus.

3. Theodoretus Cyrensis de Quartodecimanis scribit: »Joannem Evangelistam ferunt, quum in Asia praedicaret, docuisse illos paschale festum quartadecima luna celebrare. Apostolicam autem traditionem male intelligentes, Dominicae resurrectionis diem non expectant, sed interdum feria tertia, interdum quinta, nonnunquam sabbatho, vel quomodocumque acciderit, passionis memoriam celebrant« (Haer. Fab. compendium III 4 PG 83, 406).

Res p. Celebrabant Quartodecimani die 14. Nisan memoriam passionis non sicut nos illam celebramus fer. VI. in parasceve, sed sicut id facimus in festo corporis Christi, vel resurrectionis; scilicet non directe memoriam passionis celebrabant, sed indirecte, quatenus redemptionem nostram, fructum passionis, mortis et resurrectionis Christi celebrabant. — Si nunc plures historiographi quaestionem de lite paschali et de Quartodecimanis incipiunt cum distinctione inter *πάσχα στανρό-*

σιμον et πάσχα ἀναστάσιμον, et dicunt Quartodecimanos πάσχα στανρόσιμον celebrasse, res non dilucidatur, sed obfuscat. Vocat quidem Tertullianus etiam feriam VI in parasceve pascha (De Oratione 18; PL 1, 1284; cf. Adv. Judeos 10, PL 2, 670 A¹) derivans forsitan pascha a verbo Graeco πάσχειν. Sed relinquatur hoc Tertulliano; nihil hoc ad quaestionem de Quartodecimanis.

Talibus objectionibus non evertuntur, quae antea statui-
mus. Ideoque, omnibus consideratis, non videtur dubitandum,
quin Q. propterea 14. Nisan pascha celebrarint, quia credebant
illo die Christum cum Judaeis illud celebrasse et Eucharistiam
instituisse. Neque ex altera parte dubitandum est, quin hac in
re vere traditionem Joannis observaverint. Unde concluden-
dum, ipsum Joannem Apostolum tenuisse, Christum 14. Nisan
pascha celebrasse et die 15. Nisan, die festo, mortuum esse;
id quod propter Synopticos omnino tenendum esse videtur. Si
igitur ad aliquos locos evangelii Joannis aliqua explicatio da-
tur, quae cum his non sit in harmonia, non recta erit censenda,
et potius admittenda explicatio »Harmonistarum«. Si a priori
arguitur die festo non licuisse facere, quod a Judaeis die mor-
tis Christi fit, non satis videtur attendi ad magnam illam dif-
ferentiam, quae jam secundum s. Scripturam (Lev. 23) viget
inter sabbatum ordinarium (cui aequiparatur dies expiationis)
et sabbatum festivum. Plura erant licita sabbato festivo, quae
non licebant sabbato ordinario. Etiam hodie sepeliunt v. g.
Judaei mortuos suos sabbatis festivis, sicuti diebus ordinariis,
sed non sepeliunt sabbato ordinario vel die expiationis. Si licuit
diebus festis sepelire, cur non licita fuissent, quae erant ad hoc
negotium aliquo modo necessaria, sicuti vendere et emere aro-
mata? Sed haec per transennam sint dicta. Satis nobis est
significasse, quid ex usu Quartodecimanorum colligi possit ad
quaestionem de die mortis Domini solvendam.

---

¹ Ibi inter alia: »Moyses... adjecit: pascha est Domini (Ex 12, 11)
id est passionem Christi«.